

τοῦτο, ὅτι τὴν παιδείουσιν ἡμῶν δὲν ὀφείλομεν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, ἀλλὰ περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον εἰς κάποιαν εὐνοιαν τῆς τύχης, ἢ ὅποια ἠθέλησε νὰ γεννηθῶμεν ὡς τέκνα εὐπόρων καὶ ὑγειῶν γονέων, ἐν περιβάλλοντι πεπολιτισμένῳ κλπ. Οὐδεὶς λοιπὸν λόγος νὰ ὑπερηφανευώμεθα διὰ τίποτε, ἔτι δ' ὀλιγώτερον νὰ περιφρονῶμεν οὐδένα. Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅμως πρωτίστως ὅτι ἡ ἀνωτερότης μας δὲν δημιουργεῖ ὑπὲρ ἡμῶν δικαιώματα, ἀλλὰ μόνον περισσοτέρας ὑποχρεώσεις, διότι «παντὶ ᾧ ἐδόθη πολὺ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ καὶ ᾧ παρέθεντο πολὺ, περισσότερον αἰτήσουσιν αὐτοῦ» 4).

Ἡ ἐκλογή μεταξὺ ἀνωτερότητος καὶ ἐπιτακτικότητος.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων προκύπτει ὅτι αἱ προτιμήσεις ἡμῶν διέπονται ὑπὸ δύο δεοντολογικῶν κριτηρίων συμπιπτόντων ἐν τῇ οὐσίᾳ των. Τὸ ἐν συνίσταται ἐν τῇ ὑπεροχῇ, ἣν ἐμφανίζει τὸ θετικὸν ἔναντι τοῦ ἀρνητικοῦ, τὸ δ' ἕτερον ἐν τῇ ὑπεροχῇ, ἣτις ἐνυπάρχει ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ συγκρίσει τοῦ ἀνωτέρου πρὸς τὸ κατώτερον. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει παίζει τὸν ρόλον τοῦ ἀνωτέρου: τὸ εἶναι τῆς ἀξίας καὶ τὸ μὴ εἶναι τῆς ἀπαξίας ἔναντι τοῦ μὴ εἶναι τῆς ἀξίας ἢ τοῦ εἶναι τῆς ἀπαξίας. Μία τρίτη ἀξία, ἢ ὅποια δὲν θὰ εὐρίσκετο εἰς σχέσιν πρὸς τὴν ὑφισταμένην ταύτην τάσιν μεταξὺ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ μὴ εἶναι μιᾶς ὀρισμένης ἀξίας ἢ ἀπαξίας, δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀποτελέσῃ τὴν λύσιν τοῦ ὑπάρχοντος διλήμματος· τὸναντίον μάλιστα ἡ προτιμήσις τῆς θὰ ἀπέβαινε μία ἀπλῆ ὑπεκφυγὴ ἐκ τῆς προβληματικότητος τῆς συγκεκριμένης περιπτώσεως. Θὰ ἦτο λοιπὸν παραλογισμὸς—εἰς τὸν ὅποιον ὅμως συνηθέστατα ὑποπίπτομεν—ν' ἀναζητήσωμεν τὴν λύσιν ἐνὸς ἠθικοῦ προβλήματος στρεφόμενοι πρὸς μίαν ἀξίαν ὅλως ἄσχετον πρὸς τὸ τεθὲν πρόβλημα.

Τὸ ζήτημα μεταβάλλεται, ὅταν ἡ ὑφισταμένη ἀρνητικότης προσβάλλῃ συγχρόνως περισσοτέρας ἀξίας διαφόρου ἱεραρχικοῦ ὕψους, ὅποτε ἡ ἐκλογή ἡμῶν δύναται ὑπὸ ὀρισμένης συνθήκας ν' ἀποβῇ δυσχερεστάτη. Ὄταν δηλαδή ἡ ἐπιτακτικότης διαφόρων ἀξιῶν ὀφείλεται εἰς ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων αἷτια, τότε τίθεται τὸ πρόβλημα τῆς

4) Κατὰ Λουκᾶν ιβ' 48—59.

ἐκλογῆς ὑφ' ὅλω; νέαν μορφήν, καθόσον διάφοροι βαθμοὶ ἐπιτακτικότητος, προκαλούμενοι ὑπὸ διαφόρων αἰτίων, ἀνταγωνίζονται πρὸς διαφόρους βαθμοὺς ποιοτικῆς διακρίσεως.

Εἶναι φανερόν ὅτι δὲν χωρεῦσιν ἐνταῦθα μαθηματικοὶ ὑπολογισμοὶ πρὸς ἐξικρίβωσιν τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιτακτικότητος μιᾶς ἀξίας, ὅστις ἀπαιτεῖται πρὸς ἐξουδετέρωσιν τοῦ ἱεραρχικοῦ ὕψους ἄλλης ἀξίας, ἐμφανιζούσης μικρότερον βαθμὸν ἐπιτακτικότητος, καθόσον ὁ μὲν βαθμὸς τῆς ἐπιτακτικότητος εἶναι ποσοτικὸν στοιχεῖον, ἐνῶ τὸ ἱεραρχικὸν ὕψος καθαρῶς ποιοτικόν. Δὲν δυνάμεθα π. χ. νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐπειδὴ ἡ ἀξία α ἔχει ἱεραρχικὸν ὕψος $υ^4$, βαθμὸν δὲ ἐπιτακτικότητος $ε^1$, διὰ τοῦτο ὑστερεῖ τῆς β ἐχούσης ἱεραρχικὸν ὕψος $υ^2$, βαθμὸν δ' ἐπιτακτικότητος $ε^2$. Ἔτι δ' ὀλιγώτερον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν μαθηματικὰς ἀναλογίας, ὑπολογίζοντες τοὺς βαθμοὺς τῆς ἐπιτακτικότητος καὶ τοῦ ἱεραρχικοῦ ὕψους μιᾶς ἀξίας πρὸς τινὰ ἄλλην. Τοιοῦτοι ἢ παρόμοιοι ὑπολογισμοὶ ἀποκλείονται ἀφ' ἑαυτῶν. Πλήν ὅμως, ἐνῶ βεβαίως ἡ διατύπωσις μαθηματικῶν νόμων εἶναι ἀδύνατος, δέον νὰ δεχθῶμεν μίαν σχέσιν μεταξὺ ἱεραρχικοῦ ὕψους καὶ βαθμοῦ ἐπιτακτικότητος, ἱκανὴν νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν ἐκλογὴν ἡμῶν. Ἀναμφισβήτητον ἐπίσης τυγχάνει ὅτι ὠρισμένος βαθμὸς ἐπιτακτικότητος δύναται νὰ ἐξουδετερώσῃ ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα ὠρισμένον ἱεραρχικὸν ὕψος. Τοῦτο μᾶς πείθει ὅτι ἡ διατύπωσις προτρεπτικῶν κανόνων θὰ ἦτο κατ' ἀρχὴν δυνατὴ, ὑφ' ὠρισμένας ὁμοίως προϋποθέσεις. Αἱ ὑφιστάμεναι δηλαδὴ διαφοραὶ μεταξὺ τόσοσιν τοῦ ποιοτικοῦ ὅσον καὶ τοῦ ποσοτικοῦ στοιχείου πρέπει νὰ εἶναι ἀρκούντως μεγάλαι καὶ ἀρκούντως σαφεῖς, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ σύγκρισις. Ὅταν τοῦναντίον πρόκειται περὶ σχετικῶς μικρῶν διαφορῶν—ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ἐπιτακτικότητος—ἡ ἐκλογὴ δύναται ν' ἀποκλίνῃ εἴτε μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀξίας τῆς ἐμφανιζούσης σχετικῶς μεγαλύτερον βαθμὸν ἐπιτακτικότητος εἴτε μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἱεραρχικῶς ἀνωτέρας ἀξίας. Τοῦναντίον ὅταν ἡ ἐντασις τοῦ ποσοτικοῦ στοιχείου τῶν ὑπ' ἐκλογὴν εὐρισκομένων ἀξιῶν εἶναι μεγάλη, ἐμφανίζονται δηλαδὴ ὑπὸ μορφήν κρίσιμον, τότε τὸ ἐκλέγον πρόσωπον εὐρίσκεται πρὸ μιᾶς συγκρούσεως δυναμένης νὰ προσλάβῃ χαρακτῆρα τραγικόν. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας δὲν εἶναι εὐχερὲς, οὐδὲ προτρεπτικῶς νὰ λεχθῇ πότε τὸ

ποιοτικὸν στοιχεῖον ὀφείλει νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τοῦ ποσοτικοῦ, ἀφήνομεν ἔτι κατὰ μέρος ὅτι ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τούτου ἐπέρχεται μία ἔντασις τῶν βιώσεων, λόγῳ τῆς ὁποίας καὶ αἱ κατ' ἐπιτακτικότητας ὑστεροῦσαι ἀξίαι ἀποκτιῶσι χαρακτῆρα κρίσιμον. Ἡ διατύπωσις λοιπὸν προτρεπτικῶν κανόνων εἶναι δυνατὴ μόνον δι' ἐλαχίστας καὶ ἀπολύτως σαφεῖς περιπτώσεις ὡς ἐπὶ παραδείγματι, ὅταν μία ἀξία ὑπερέχῃ τῆς ἄλλης κατὰ τὸ ἱεραρχικὸν ὕψος καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ἐπιτακτικότητος. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ἐκλογή μας δέον νὰ στρέφῃται, ὡς εἰκόσ, πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν ἐμφανίζουσαν τὴν διττὴν τὰύτην ὑπεροχήν. Σαφεῖς εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθοι δύο προτρεπτικοὶ κανόνες: 1) ἡ ἐκλογή μεταξὺ ἀξιῶν ἴσου ἢ προσεγγίζοντος ἱεραρχικοῦ ὕψους, παρουσιαζουσῶν ἀρκούντως μεγάλας διαφορὰς εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἐπιτακτικότητος των, δέον νὰ στρέφῃται πρὸς τὴν ἀξίαν, τὴν ἐμφανίζουσαν τὸν μεγαλύτερον βαθμὸν τῆς ἐπιτακτικότητος. 2) Ἡ ἐκλογή μεταξὺ ἀξιῶν παρουσιαζουσῶν ἀρκούντως μεγάλας διαφορὰς εἰς τὸ ἱεραρχικὸν τῶν ὕψος, ἴσου ἢ προσεγγίζοντος βαθμοῦ ἐπιτακτικότητος δέον νὰ στρέφῃται πρὸς τὴν ἀξίαν, τὴν ἀνήκουσαν εἰς ἀνωτέραν ἱεραρχικὴν βαθμίδα. Ὁ δεύτερος προτρεπτικὸς κανὼν ἰσχύει ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ ἐπιτακτικότης δὲν ἔχει τοιαύτην ἔντασιν, ὥστε νὰ καθιστᾷ κρίσιμους ἀπάσας τὰς ὑπ' ἀνταγωνισμὸν εὑρισκομένας ἀξίας. Σαφὴς εἶναι ἀκόμη ἡ περίπτωσις, μεθ' ἧς κυρίως ἠσχολήθημεν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐκλογή μεταξὺ δύο ἀξιῶν δέον νὰ στρέφῃται ἀσχέτως πρὸς τὴν ἱεραρχικὴν των διαβάθμισιν πρὸς ἐκείνην τὴν ἀξίαν, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται ὑπὸ μορφήν κρίσιμον καὶ ὀξείαν, δεδομένου ὅτι πρὸς τὴν ἄλλην θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀνταποκριθῶμεν βραδύτερον.

Ἡ ἀπουσία αὐστηρῶς ἐπιστημονικῶς δυναμένων νὰ διατυπωθῶσιν ἠθικῶν νόμων ὠδήγησεν εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς ἠθικῆς ἐκ τοῦ περιθωρίου τῶν ἐπιστημῶν. Ἡ γνώμη αὕτη, νομίζομεν, δικαιολογεῖται κ' ἄπως, καθόσον πράγματι ἡ μὲν ἠθικὴ θεωρία περιορίζεται εἰς τὴν διατύπωσιν γενικῶν τινῶν ἠθικῶν νόμων (προσταγῶν), διὰ τῶν ὁποίων δὲν δύνανται νὰ εὔρωσι τὴν ἐπίλυσίν των τὰ καθ' ἕκαστον ἠθικὰ προβλήματα, ἡ δὲ ἠθικὴ πράξις ἀρκεῖται εἰς σωρείαν ἠθικῶν παραινέσεων, στηριζομένων ἐπὶ τῆς πείρας, ἄνευ ἐσωτερικῆς τινος πρὸς ἀλλήλας συνοχῆς καὶ συναρτήσεως. Οὕτω καὶ ὁ γενικὸς νόμος

τοῦ Κάντ δὲν δύναται νὰ τύχη ἐφαρμογῆς ἐπὶ τῶν λεγομένων τραγικῶν συγκρούσεων, χαρακτηριζομένων ἀκριβῶς διὰ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ διαγωγή μας ἔναντι τῶν ὑπὸ σύγκρουσιν εὑρισκομένων ἀξιῶν ἀδυνατεῖ νὰ προσλάβῃ μερφήν γενικῆς τινος νομοθεσίας. Τραγικὴ σύγκρουσις σημαίνει ἀμαρτάνειν πρὸς οἵανδήποτε πλευρὰν καὶ ἂν στραφῶμεν καὶ δὴ εἴτε ἀνταποκριθῶμεν εἴτε μὴ πρὸς τὸ ἀντιφατικὸν περιεχόμενον τῶν βιώσεών μας.

Αἱ συγκρούσεις ἢ αἱ δυσχέρειαι περὶ τὸ ἐκλέγειν.

Ἡ ἔλλειψις αὐστηρῶς καθωρισμένων ἠθικῶν νόμων, ἐφ' ὧν στηριζόμενοι θὰ ἠδυνάμεθα ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ καὶ ὑφ' οἵασδήποτε συνθήκας νὰ ῥυθμίζωμεν τὴν διαγωγήν ἡμῶν, καθιστᾷ τὴν ἐκλογὴν τοῦ τι ὀφείλομεν ἐκάστοτε νὰ πράττωμεν τόσον δυσχερῆ καὶ ὠθεῖ ἡμᾶς συχνάκις ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ μας νὰ διακρίνωμεν τὸ καλύτερον καὶ προτιμότερον πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀπελπισίαν, τὴν σύγκρουσιν.

Πρὶν εἰσέλθωμεν εἰς τὸ θέμα μας θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινὰ ἐπὶ τῶν ἐνεργημάτων τῆς προτιμήσεως καὶ ἐκλογῆς, ἐπὶ τῆς σχέσεως καὶ τῆς διακρίσεώς των. Σχετικῶς ὀφείλομεν νὰ προτάξωμεν ὅτι συνήθως ἡ ἐκλογὴ στηρίζεται ἐπὶ τῆς προτιμήσεως, αὕτη δὲ ἐκφράζεται διὰ τῆς ἐκλογῆς, ἀμφοτέραι δὲ προϋποθέτουσι τὴν σύγκρισιν τῶν προτιμωμένων ἢ ὑπ' ἐκλογὴν εὑρισκομένων ἀντικειμένων. Ἐκλέγειν σημαίνει κατὰ ταῦτα συνήθως προτιμᾶν, προτιμᾶν δὲ πάντοτε συγκρίνειν. Λέγων ὅτι προτιμῶ τὸ α, ὑπονοῶ πάντοτε ὅτι τὸ προτιμῶ ἄλλου τινὸς ἀντικειμένου, τοῦ β ἢ τοῦ γ ἢ ἔστω καὶ ἀμφοτέρων. Ἡ προτίμησις ὅθεν καὶ ἡ ἐκλογὴ προϋποθέτουσι κατ' ἐλάχιστον ὅρον 2 ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα, διὰ νὰ δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ προτιμήσεως καὶ ἐκλογῆς, πρέπει νὰ ἐμφανίζωσι βαθμὸν τινα ἐνδιαφέροντος διὰ τὸ προτιμῶν ἢ ἐκλέγον πρόσωπον. Πλὴν τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου ὀφείλουσι νὰ παρουσιάζωσι καθ' ἑαυτὰ ἐξεταζόμενα λογικὸν τινα πρὸς ἀλληλα σύνδεσμον, ἐπιτρέποντα τὴν μεταξὺ των σύγκρισιν. Δύναμαι π.χ. νὰ εἴπω ὅτι προτιμῶ τὰ μαῦρα μάτια τῶν καστανῶν, ἀλλ' ἀποκλείεται νὰ συγκρίνω ταῦτα μετὰ τοῦ ἀναπτῆρος μου. Μεταξὺ τόσον ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχόντων ἀντικειμένων δύναμαι νὰ

ἐκλέξω μόνον, ὅταν ὑπάρχη μία κοινὴ βᾶσις συγκρίσεως, ἣτις βεβαίως εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν δὲν ὑπάρχει. Δὲν δύναμαι διὰ τοῦτο νὰ συγκρίνω ἡμισείαν ὀκᾶν κρέατος μετὰ μιᾶς συναυλίας, ἀλλὰ δύναμαι ἐν τούτοις ν' ἀποκλίνω ὑπὲρ τῆς διαθέσεως τῶν χρημάτων μου χάριν τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου σκοποῦ ἢ καὶ νὰ συγκρίνω τὴν δόξασιν ἐνὸς καλοῦ δείπνου πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἐνδεχομένως θὰ μοὶ παρεῖχε μία συναυλία.

Ἡ σχέση ἐκλογῆς καὶ προτιμήσεως εἶναι τοιαύτη, ὥστε κατὰ κανόνα μᾶλλον ἢ πρώτη παρουσιάζεται ὡς ἐξάρτησις τῆς δευτέρας ἢ ἀντιθέτως. Ἐντεῦθεν ὅμως δὲν ἔπεται ὅτι ἐκλέγειν σημαίνει κατ' ἀνάγκην προτιμᾶν, οὐδὲ κατὰ μείζονα λόγον ὅτι ἡ προτίμησις ἐκφράζεται πάντοτε διὰ τῆς ἐκλογῆς. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐκλέγω καὶ ἔνθα δὲν προτιμῶ: μεταξὺ π.χ. δύο ὁμοίων ἀντικειμένων ἐκλέγω ἀδιαφόρως τὸ ἐν ἐξ αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετον εἶναι σύνηθες: ἅπαντα δηλαδὴ τὰ ἀντικείμενα τῆς προτιμήσεως δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀντικείμενα ἐκλογῆς. Οὕτω π.χ. προτιμῶν τὸ ὕφασμα τοῦτο ἐνὸς ἄλλου, ἀποκλίνω—ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο δὲν εἶναι προσιτὰ εἰς ἐμέ—ὑπὲρ τοῦ μᾶλλον προτιμωμένου: ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐκλέγω. Ἐφ' ὅσον ὅμως δύναμαι ν' ἀποκτήσω ἀμφοτέρω, παύω μὲν νὰ εὐρίσκωμαι πρὸ τοῦ διλήματος τῆς ἐκλογῆς, χωρὶς ἐντεῦθεν νὰ αἴρηται ἡ προτίμησις μου. Αἱ προτιμήσεις τοῦτέστιν εἶναι βασικῶς ἀνεξάρτητοι τοῦ γεγονότος τῆς ἐκλογῆς, ὑφιστάμενοι καὶ ἐκεῖ ἔνθα ζήτημα ἐκλογῆς δὲν τίθεται. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον εἶναι αἱ προτιμήσεις ἀνεξάρτητοι καὶ τῶν δυνατοτήτων τῆς ἐκλογῆς: προτιμῶ δηλαδὴ καὶ ἐκεῖ ἔνθα δὲν δύναμαι νὰ ἐκλέξω ἢ ὅπου αἱ δυνατότητες τῆς ἐκλογῆς εἶναι περιορισμέναι ἢ καὶ ἄκρως ἀντίθετοι πρὸς τὰς προτιμήσεις μου. Οὕτω π.χ. προτιμῶ τὸν ἥλιον τῆς βροχῆς· ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἐκλέξω μεταξὺ αὐτῶν ἐλευθέρως καὶ ὁπόταν θέλω. Αἱ προτιμήσεις τοῦτέστι δὲν αἴρονται διὰ τῶν περιορισμῶν, τοὺς ὁποίους συναντῶ ἐν τῇ πράξει, δι' ὃν λόγον ἐπιδέχεται νὰ προτιμῶ κάτι τὸ ἀδύνατον δι' ἐμέ ἐνὸς ἄλλου δυνατοῦ. Προκειμένου λ.χ. νὰ ἐκλέξω μεταξὺ μιᾶς σειρᾶς εἰκότων διαφόρου ἀξίας, δὲν ἐκλέγω τὴν εὐθηνότεραν, διότι αὕτη μόνον εἶναι προσιτὴ εἰς ἐμέ. Εἰς μίαν τοιαύτην ὑποχώρησιν προβαίνω μόνον, ἐφ' ὅσον τὸ «προσιτὸν» εἰς ἐμέ συμβιβάζεται κάπως μὲ τὰς προτιμή-

σεις μου. Ὑπάρχουσιν ὅμως περιπτώσεις, καθ' ἃς καὶ τὸ «τίποτε» ἀκόμη εἶναι προτιμότερον τοῦ μετρίου ἢ τοῦ ποταποῦ: ἀπὸ μίαν κακὴν εἰκόνα προτιμῶ τὸν γυμνὸν τοῖχον τοῦ δωματίου μου.

Παρὰ ταῦτα ἀναμφισβήτητον τυγχάνει ὅτι αἱ δυνατότητες τῆς ἐκλογῆς, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ ἄρῳσι πλήρως τὰς προτιμήσεις ἐπηρεάζουσι ταύτας οὐσιωδῶς. Τὸ τοιοῦτον εὕρισκει τὴν ἔκφρασίν του ἐν τῇ γνωστῇ παροιμίᾳ: «κάλιο ἓνα καὶ στὸ χέρι, παρὰ δύο καὶ καρτέρει». Τὰ ἐν τῇ παροιμίᾳ ταύτῃ ἀναφερόμενα δύο ἀντικείμενα εἶναι πάντως προτιμότερα τοῦ ἐνός, καθὼς ἐξ ἄλλου τὸ θετικὸν καὶ βέβαιον τοῦ ἀορίστου καὶ ἀβεβαίου. Ὅταν δηλαδὴ τὸ α κρίνεται ὑπερτεροῦν τοῦ β κατὰ τινὰ τρόπον ἢ ἰδιότητα, τὸ δὲ γ τοῦ δ κατὰ τινὰ ἄλλην ἔποιμιν, τότε καὶ ἡ ἀθροισις $\alpha + \gamma$ εἶναι ὑπερτέρα τῆς $\beta + \delta$. Ὅταν ὅμως ὁ σύνδεσμος εἶναι ἀντίστροφος, δὲν δύναται ἐκ τῶν προτέρων νὰ λεχθῆ, ἐὰν $\alpha + \delta$ εἶναι ὑπέρτερον τοῦ $\beta + \gamma$, καθόσον ἡ συσχετίσις τῶν προτιμήσεων α, β καὶ γ, δ εἶναι τοιαύτη, ὥστε τὸ ὑπερτεροῦν κατὰ τὴν μίαν ἔποιμιν—ἐν προκειμένῳ τὰ δύο ἀντικείμενα ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἓν—νὰ ὑστερῆ ὡς πρὸς τὴν ἄλλην—κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς βεβαιότητος—καὶ ἀντιθέτως τὸ ὑστεροῦν ἐν τῇ ἀπλῇ συγκρίσει (α πρὸς β καὶ γ πρὸς δ) νὰ φαίνεται ὑπέρτερον ἐν τῇ συσχετίσει ($\beta + \gamma$ πρὸς $\alpha + \delta$). Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει δημιουργεῖται ἀνταγωνισμὸς προτιμήσεων, ὅστις ἐντεινόμενος δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς σοβαρὰς συγκρούσεις. Τὸ στοιχεῖον τοῦτέστι τῆς συγκρούσεως ἐνυπάρχει εἰς πᾶσαν ἐκλογὴν, ἀρκεῖ αὕτη νὰ μὴ διενεργῆται ἀδιαφόρως ἢ τοῦναντίον ἐν τῶν ἀντικειμένων ταύτης νὰ μὴ ὑπερτερῆ τοῦ ἄλλου ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, καθόσον τότε ἡ ἐκλογὴ διενεργεῖται ἀπερισπᾶστως ἢ εἶναι μία καὶ ἀποκλειστική. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας χάνει αὕτη τὸν ἰδιάζοντα αὐτῆς χαρακτήρα τῆς ἀμφιβολίας, τοῦ δισταγμοῦ, τῆς ἀμφιταλαντεύσεως. Ἡ δεσχέρεια τοῦτέστι περὶ τὸ ἐκλέγειν ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι διάφορα κριτήρια, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ προτίμησις, ἔρχονται εἰς σύγκρουσιν πρὸς ἄλληλα. Ἐχοντες π.χ. νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ διαφόρων οἰκιῶν λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν: τὴν θέσιν, τὸν χῶρον, τὴν τιμὴν, τὸ κομφορ κλπ. Ἐπειδὴ τυχὸν οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἀνταποκρίνεται ταῦτοχρόνως πρὸς ὅλα τὰ κριτήρια ταῦτα, δημιουργεῖται δυσχέρεια τις περὶ τὴν λήψιν ἀποφάσεων. Ἡ δυσχέρεια αὕτη, ἢ ὁποῖα

ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ ψυχολογικοῦ τύπου τοῦ ἐκλέγοντος προσώπου, τῆς ἀποφασιστικότητός του, τῆς περισκέψεως, τῆς διστακτικότητος, τῆς ἐπιπολαιότητος, τῆς ἀπειρίας του, τοῦ φόβου τῆς ἐπικρίσεως κλπ. ἡ δυσχέρεια αὕτη γεννᾶται καὶ ὅταν δύο ἢ πλείονα τῶν ὑπ' ἐκλογὴν ἀντικειμένων παρουσιάσωσιν ἴσον καὶ ζωηρὸν δι' ἡμᾶς ἐνδιαφέρον, ὑποχρεούμεθα δὲ πιεζόμενοι ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων νὰ ἐκλέξωμεν. Ἐάν π.χ., ἐνδιαφερόμενοι ἐξ ἴσου τόσον διὰ τὸ α ὅσον καὶ διὰ τὸ β, ἠδυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν ἀμφοτέρω, κίνδυνος συγκρούσεως δὲν θὰ ἐδημιουργεῖτο. Ἀλλ' ἡ φύσις τοῦ α καὶ τοῦ β δυνατὸν νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε τὸ ἐν ν' ἀποκλείη τὸ ἄλλο ἢ ἀμφοτέρω νὰ μὴ εἶναι συγχρόνως προσιτὰ τῷ αὐτῷ προσώπῳ. Τότε λοιπὸν ἡ ἐκκλογή τοῦ α γίνεται αἰσθητὴ ὡς στέρησις τοῦ β καὶ ἀντιστρόφως. Ἡ ἐκκλογή κατὰ ταῦτα διενεργεῖται ἀπερισπάστως εἴτε ὅταν αὕτη ἀποτελῇ ἄμεσον ἔκφρασιν τῆς προτιμήσεως, εἴτε ὅταν ἡ τελευταία, ἐλλείψει ἐνδιαφέροντος, δὲν ὑπάρχῃ παντελῶς. Ἀντιθέτως περισπᾶται αὕτη εἴτε διότι τὸ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον ἡμῶν τείνει—λόγῳ τῆς σημασίας τὴν ὁποῖαν ἐμφανίζουσι δι' ἡμᾶς τὰ ὑπ' ἐκλογὴν εὕρισκόμενα ἀντικείμενα—νὰ κατασιτῇ ἴσον ἢ ἀνάλογον ἐν σχέσει πρὸς πάντα τὰ ἐν λόγῳ ἀντικείμενα, εἴτε διότι τὰ διάφορα κριτήρια, ἐφ' ὧν στηρίζονται αἱ προτιμήσεις μας, ἐπιδρῶντα ὡς ἐλατήρια δι' ἴσης ἢ ἀναλόγου ἐντάσεως ἐφ' ἡμῶν, ἀναιροῖσι τὰς δυνατότητας πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς ἐκλογῆς ἡμῶν.

Ἡ περὶ τὸ ἐκλέγειν ἐμφανιζομένη δυσχέρεια ἐξεταζομένη ἀπὸ ἀντικειμενικῆς πλευρᾶς ὀφείλεται εἴτε εἰς τὴν ἀντιφατικότητα ἢ ἐναντίωσιν τῶν ὀρεγομένων ἢ ὑπ' ἐκλογὴν εὕρισκόμενων ἀντικειμένων, εἴτε εἰς τὸ ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι ὑπὸ τὰς ἰσχυρούσας συνθήκας προσιτὰ τῷ αὐτῷ προσώπῳ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τόπον. Ἡ ἀπλουστερὰ μορφή τῶν συγκρούσεων ὑπὸ τὰς ἄνω ἐκτεθείσας ψυχολογικὰς προϋποθέσεις ἔγκειται ἐν τῇ δυσχερείᾳ περὶ τὸ ἀποκλίνειν ὑπὲρ τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι ἐνὸς ἀντικειμένου. Εἰς τὰς συνθετικωτέρας μορφὰς δὲν τιθέμεθα πρὸ ἐκλογῆς μεταξὺ ἀντιφατικῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ μεταξὺ ἐναντίων: τοῦ α ἔστω καὶ τοῦ β. Εἶναι φανερὸν ὅτι ὅταν τὸ β εἶναι φύσει ἐναντίον πρὸς τὸ α, δὲν δύναται νὰ συνυπάρχῃ μετ' αὐτοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὴν ἰδίαν ἄποιμιν. Ὅταν ἐπιθυμῶ νὰ πῶ ψυ-

χρόν ὕδωρ, δὲν δύναμαι νὰ θέλω νὰ εἶναι τοῦτο θερμόν. Βεβαίως, ἐπειδὴ τὰ ἐναντία ἔχουσι μέσον, ἐπιδέχεται νὰ ἐκλέξω τὸ μέσον τοῦτο. Πλὴν ὅμως τὸ χλιαρόν δὲν εἶναι οὔτε τὸ ψυχρόν, οὔτε τὸ θερμόν, οὐδὲ ἀποτελεῖ ἡ ἐκλογή του τὴν λύσιν τῆς ἀντιφάσεως, ὅσάκις σὶ ὀρέξεις μου στρέφονται ἀκριβῶς περὶ τὰ ἐναντία.

Ἡ μορφή αὕτη τῶν συγκρούσεων, ὀφειλομένη λόγῳ τοῦ πρὸς τὰ ἐναντία στρεφομένου ἐνδιαφέροντος τοῦ ὑποκειμένου ἀνάγεται εὐχερῶς εἰς τὴν πρώτην. Τὸ ψυχρόν ὡς τὸ μὴ θερμόν ἀποτελεῖ ἀντίφασιν ἐν σχέσει πρὸς τὸ θερμόν ὡς τὸ μὴ ψυχρόν, εἰς τρόπον ὥστε καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐκλογή διενεργεῖται ὡς μεταξὺ ἀντιφαικῶν ἀντικειμένων.

Ἐν τέλει ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν περίπτωσιν τῶν συγκρούσεων, καθ' ἣν ἡ ἐκλογή δὲν διενεργεῖται μεταξὺ ἀντικειμένων μὴ εὐρισκομένων ἐν ἄλλῃ τινὶ πρὸς ἄλληλα ἀντιθέσει, εἰμὴ μόνον ὡς πρὸς τὸ ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι συγχρόνως προσιτὰ τῷ αὐτῷ προσώπῳ ὑπὸ τὰς ἰσχυούσας συνθήκας. Ἐπειδὴ ἡ περίπτωσις αὕτη τῶν συγκρούσεων εἶναι ἐκ τῶν συνηθειστέρων, θὰ προτάξωμεν, πρὸ τῆς λογικῆς ἀναλύσεως τῶν σχετικῶς ἀπλουστέρων περιπτώσεων, ἐν παράδειγμα διὰ νὰ καταστῇ ἐμφανὲς πόσον περίπλοκος δύναται ν' ἀποβῆ κατ' αὐτὰς ἡ ἐκλογή. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐκλέγειν σημαίνει καὶ περιορίζειν τὰς ὀρέξεις ἐκ τῶν πολλῶν ὀρεγομένων ἀντικειμένων εἰς ὀλίγα ἢ καὶ εἰς ἓνα, συμφώνως πρὸς τὰς ὑπορχούσας δανατότητας, ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ὁποίων ἐκδηλοῦται ἡ προτίμησις, κατατάσσω καὶ διαβαθμίζω π.χ. βάσει καλαισθητικῶν κριτηρίων κατὰ τὴν ἀκόλουθον σειρὰν τὰ ἐξῆς ἀντικείμενα: α, β, γ, δ, ε. Τὰ ἀντικείμενα α, β ὡς τελείως ἀπρόσιτα εἰς ἐμὲ ἀποκλείονται ἀφ' ἑαυτῶν. Κατ' ἀνάγκην περιορίζομαι λοιπὸν εἰς τὰ ἀντικείμενα, γ, δ, ε, ἡ δὲ ἐκλογή μου διενεργεῖται συμφώνως πρὸς τὰς προτιμήσεις μου, στρεφομένη τελικῶς πρὸς τὸ γ. Πρὸς τοῦτο ἀποκλίνω, διότι, ἐνῶ ἐν ἑκάστον τῶν ἀντικειμένων γ, δ, ε μοὶ εἶναι προσιτόν, τὸ ἄθροισμα αὐτῶν $\gamma + \delta + \epsilon$ μοὶ εἶναι δυσχερῶς προσιτόν. Διὰ τοῦτον δ' ἀκριβῶς τὸν λόγον ἐκλέγω. Δύναμαι ὅμως νὰ σταθμίσω καὶ ἄλλως τὰ πράγματα, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐκλογή μου ἔπρεπε μᾶλλον νὰ στραφῆ περὶ τὸ γ καὶ τὸ $\delta + \epsilon$, καθόσον, ἂν καὶ προτιμῶ τὸ γ τοῦ δ καὶ τοῦ ε λαμβανομένων κεχωρισμένως, πιθανὸν ἢ προσιτὴ εἰς ἐμὲ ἄθροισις τοῦ δ καὶ ε ($\delta + \epsilon$) ἐν σχέσει πρὸς τὴν προσιτὴν δι'

ἐμὲ ἀθροισιν $\gamma + \epsilon$ ἢ $\delta + \gamma$ νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν ἐκλογὴν μου. Ἐὰν κατατάσσω τὰ ἀντικείμενα $\alpha, \beta, \gamma, \delta, \epsilon$ κατὰ τὴν σειρὰν ταύτην συμφώνως πρὸς τὰς καλαισθητικὰς μου περὶ αὐτῶν κρίσεις, πιθανὸν κρίνων ταῦτα ἀπ' ἀπόψεως χρησιμότητος νὰ ὑποχρεωθῶ νὰ τὰ κατατάξω εἰς τὴν σειρὰν $\gamma, \epsilon, \beta, \alpha, \delta$. Ἡ ἐκλογὴ μου ἀποβαίνει διάφορος, εἰάν ὀδηγηθῶ ἐκ τῆς χρησιμότητος ἢ τῆς ὠραιότητος τῶν ἀντικειμένων τούτων ἢ ἐν τέλει κατὰ πόσον ταῦτα εἴτε ὑπὸ τὴν μίαν εἴτε ὑπὸ τὴν ἄλλην ἐποψιν εἶναι προσιτὰ εἰς ἐμέ. Οὕτω δημιουργοῦνται τρεῖς κατατάξεις τῶν αὐτῶν ἀντικειμένων, στηριζόμεναι ἐπὶ προτιμήσεων διαφόρως προσανατολισμένων. Πόσον ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας δυσχεραίνεται ἢ ἐκλογὴ γνωρίζει ἕκαστος ἐκ τῆς ἰδίας του πείρας, ὡς ἐπίσης πόσον περιπλέκεται αὕτη, εἰάν θελήσωμεν (ἢ ὑποχρεωθῶμεν εἰς τοῦτο) νὰ ἐναρμονίσωμεν τὰς προτιμήσεις μας πρὸς ἐκείνας (τὰς ἴσως τελείως διαφόρους) ἄλλου τινὸς προσώπου.

Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ ἀντικειμένων μὴ συγχρόνως προσιτῶν τῷ αὐτῷ προσώπῳ διενεργεῖται αὕτη ὡς μεταξὺ ἀντιφατικῶν ἢ ἐναντίων ἀντικειμένων. Ὄταν δηλαδή, ἀμφιταλαντευόμενος μεταξὺ α καὶ β δύναμαι νὰ ἐκλέξω μόνον τὸ ἐν ἑξ αὐτῶν, τότε ἡ ἐκλογὴ τοῦ α σημαίνει τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ β . Κεχωρισμένως, ἰσοδυναμεῖ τὸ α καὶ β πρὸς τὸ $\delta \nu \alpha \tau \acute{o} \nu$, ἐν τῇ ἀθροίσει των ὅμως $(\alpha + \beta)$ πρὸς τὸ $\acute{\alpha} \delta \nu \alpha \tau \acute{o} \nu$. Τὸ δίλημμα τοῦτέστι τίθεται ἢ α ἢ β , ὅπερ ἐν ἀναλύσει ἐκφράζει ἢ α καὶ μὴ β ἢ β καὶ μὴ α . Ὁ ἀναλυτικὸς οὗτος τύπος εἶναι ὁ γενικὸς τύπος, εἰς τὸν ὁποῖον δύνανται ν' ἀναπτυχθῶσι πᾶσαι αἱ συγκρούσεις, ἀκόμη καὶ ἐκεῖναι αἱ ὀφειλόμεναι εἰς τὴν ἀντιφατικότητα τοῦ ἀντικειμένου. Ὄταν ἐκλέγω μεταξὺ α καὶ μὴ α , ἐκλέγω τὸ μὲν ἢ τὸ δὲ εἰς βάρος ἢ χάριν ἄλλου τινὸς ἀντικειμένου. Ἐκλέγων μεταξὺ τοῦ νὰ φάγω ἢ τοῦ νὰ μὴ φάγω, ἀποκλίνω π.χ. ὑπὲρ τοῦ δευτέρου χάριν τῆς ὑγείας μου ἢ τῆς διαθέσεως τῶν χρημάτων μου ὑπὲρ ἄλλου τινὸς σκοποῦ. Οὐσιαστικῶς λοιπὸν τὸ α σημαίνει τὸ μὴ εἶναι ἄλλου ἀντικειμένου β , ὅπως καὶ ἀντιστρόφως. Αὕτη εἶναι ἡ μορφή πάσης ἀντιφάσεως, τοῦλάχιστον εἰς τὸ πεδῖον τῶν ὀρέξεων, τῶν συναισθημάτων καὶ τῆς βουλήσεως. Ἀκόμη καὶ ἡ τόσον ἀπλῆ εἰς τὴν μορφήν της ἐρώτησις τοῦ Ἀμλέτου: **TO BE OR NOT TO BE** περιλαμβάνει εἰς ἑκάτερον μέλος της θέσιν καὶ ἄρσιν, Ὁ θάνατος εἰ-

ναι ἢ ἄρνησις, ἀλλ' εἶναι καὶ ἡ παῦσις τῶν δεινῶν, ἢ ζωὴ εἶναι ἢ θέσις, ἀλλὰ καὶ ὁ πόνος. Ἐκλέγων τὴν ζωὴν, ἐκλέγει καὶ τὴν χαρὰν· ἐκλέγων τὸν θάνατον, ἐκλέγει καὶ τὴν ἄρσιν τοῦ πόνου. Καὶ ἐδῶ ἀρχεται ἡ ἀμφιβολία: πρέπει νὰ προτιμηθῇ ἢ ζωὴ μὲ ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰς ὀδύνας τῆς ἢ ὁ θάνατος, ὁ ὁποῖας ἐνῶ μὲν εἶναι ἡ ἀνάπαυσις, εἶναι ὅμως καὶ ἡ ἄρνησις πάσης θετικῆς χαρᾶς.

Εἴπομεν ὅτι τὰ διὰ διαφόρους αἰτίας ἀλληλα ἀποκλείοντα ἀντικείμενα διάκεινται μεταξὺ των, ὡς ἐὰν ταῦτα ἦσαν ἀντιφατικά ἀντικείμενα. Λέγομεν «ὡς ἐάν», διότι πράγματι ταῦτα δὲν εἶναι ἐν τῇ οὐσίᾳ των ἀντιφατικά, οὐδὲ ἀποκλείει ὑπ' ἄλλας συνθήκας τὸ α τὸ β, ὡς ἀποκλείει πάντοτε τὸ α τὸ μὴ α καὶ τὸ β τὸ μὴ β. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ α ἐμφανίζεται ὡς παρεπόμενον, ὡς ἀκολουθία τοῦ μὴ εἶναι τοῦ β καὶ ἀντιστρόφως, δύναται πράγματι νὰ λεχθῇ ὅτι τὸ α διάκειται πρὸς τὸ β ὡς τὸ α πρὸς τὸ μὴ α. Ἡ ἀντιφατικότης τοῦ α καὶ β περιορίζεται ἐν ὀρισμένῳ μόνον χρόνῳ, καθ' ὃν ταῦτα εἶναι ἀδύνατον νὰ συνυπάρχωσιν. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἐμφανίζουσι τὰ ἀντικείμενα ταῦτα, καθὼς καὶ τὰ εἰς αὐτὰ ἀναφερόμενα ἐνεργήματα τῆς ἐκλογῆς ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἀντιφατικά ἀντικείμενα τῆς λογικῆς περιοχῆς καὶ τὰς πρὸς ταῦτα σχετιζόμενας ἀντιφατικὰς ἀποφάνσεις. «Τὸ αὐτὸ ἅμα ὑπάρχειν καὶ μὴ ὑπάρχειν, ἀδύνατον αὐτῶ κατὰ τὸ αὐτό». Ἡ συλλογιστικὴ αὕτη ἀρχὴ ἀποκλείει τὴν ἀντιφατικότητα τῶν ἀποφάνσεων ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ὅταν αὗται ἀναφέρονται πρὸς τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον, ἐξεταζόμενον ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔποψιν καὶ τὰς αὐτὰς συνθήκας⁵⁾. Τὸ

5) Ἡ συμπερίληψις τοῦ χρονικοῦ παράγοντος ἐν τῇ διατυπώσει τῆς συλλογιστικῆς ἀρχῆς τῆς ἀντιφάσεως δικαιολογεῖται μόνον, ἐφ' ὅσον λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἢ ἐν τῷ χρόνῳ ἀλλοίωσις τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἀντικειμένου. Κακῶς ὅμως, διότι, ἐνῶ βεβαίως τὸ ἐμπειρικὸν ἀντικείμενον α, ὑπάρχον τὴν στιγμὴν ταύτην, δύναται βραδύτερον νὰ μὴ ὑπάρχη, ἀντιθέτως ἢ λογικῶς καθορισθεῖσα ἔννοια τοῦ α εἶναι ἀνεξάρτητος πάσης ἐν τῷ χρόνῳ μεταβολῆς τοῦ ἐμπειρικοῦ α. Τὸ ἀλλοιωθὲν α δὲν εἶναι πλέον α, ἀλλ' ἔστω α' καὶ ἡ πρὸς τοῦτο ἀνταποκρινομένη νέα ἔννοια δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν ἀρχικὴν τοῦ α. Αὐστηρῶς λογικῶς ἔδει λοιπὸν ἢ συλλογιστικὴ ἀρχὴ τῆς ἀντιφάσεως νὰ μὴ περιλαμβάνη χρονικοὺς περιορισμοὺς ἐν τῇ διατυπώσει τῆς, διότι οὕτως τίθεται ὑπεράνω ταύτης ὁ χρόνος ἢ περιορίζεται τὸ κῦρος τῆς δι' ὀρισμένην στιγμὴν τοῦ χρόνου, ὅποτε ἡ ἀρχὴ αὕτη προσεγγίζει πρὸς μίαν FICTION. Διὰ νὰ διατηρήσῃ ἀντιθέτως τὸ κῦρος τῆς ὀφείλει νὰ ἐκφράζη τὸ

κρίνον ὑποκείμενον εὐρίσκεται τρόπον τινὰ πρὸ τοῦ προβλήματος ὅπως στραφῆ πρὸς τὸ ἓν ἢ τὸ ἕτερον τῶν μελῶν τῆς ἀντιφάσεως, ἀποκλειομένης τῆς δυνατότητος νὰ δεχθῆ ταῦτοχρόνως ὡς ἀληθῆ ἀμφότερα. Βεβαίως φέρει καὶ τὰς συνεπείας τῆς τοιαύτης τοῦ ἐκλογῆς, καθόσον ἀποφεύγον τὴν ἀντίφασιν δὲν διαφεύγει καὶ τῆς εὐθύνης, τὴν ὁποίαν συνεπάγεται ἡ ἐκλογή του. Τοῦτο ἰσχύει τόσον ἐπὶ τοῦ λογικοῦ, ὅσον καὶ τοῦ πρακτικοῦ (εἰδικώτερον τοῦ ἠθικοῦ) πεδίου. Ἡ ἐκλογή τοῦτέστιν ὡς τοιαύτη λόγῳ τῆς συνυφασμένης πρὸς ταύτην εὐθύνης δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀδιάφορος, οὐδὲ λύεται πᾶσα ἀντίφασις, ὅταν μάλιστα προσλαμβίῃ χαρακτηριστικὰ προβληματικὸν καὶ διλημματικὸν, μὲ τὸ νὰ ἐκλέξωμεν ἀνευθύτως καὶ ἀδιαφόρως τὸ ἓν ἢ τὸ ἕτερον τῶν ἀντιφατικῶς ἀποκλειομένων μελῶν αὐτῆς, μὲ τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι οὕτω πράττοντες δὲν περιπίπτομεν εἰς ἀντίφασιν, διότι μοιραίως θὰ τὴν συναντήσωμεν βραδύτερον, ἔστω καὶ ἐὰν εἰς τὰ πρῶτα ἡμῶν βήματα τὴν ἀποφύγωμεν. Ἄλλ' ὅπως ἐν τῷ καθ' ἡμέραν τοῦλάχιστον βῶ, ὄχι μόνον ἡ ἐσφαλμένη κρίσις, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀντιφατικότης δύναται νὰ εἶναι ἀδιάφορος καὶ νὰ μείνῃ ἀνευ ἀπωτέρων συνεπειῶν, οὕτω καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τῶν ὀρέξεων καὶ ἐπιθυμιῶν ὑπάρχουσιν ἀντιφάσεις, προτιμήσεις καὶ ἐπιλογαὶ μηδεμίαν συνεπαγόμεναι εὐθύνην. Διὰ τοῦτο ἅπασαι αἱ ἀντιφάσεις δὲν ὀδηγοῦσιν εἰς συγκρούσεις, οὐδὲ πᾶν πρόβλημα ἐκλογῆς ἐξελίσσεται εἰς δίλημμα. Ὅταν ὅμως ἡ προτίμησις τοῦ α ἀντιστοιχῆ πρὸς τὴν ὑποτίμησιν τοῦ β καὶ τόσον τὸ α ὅσον καὶ τὸ β ἔχωσι τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα καὶ σημασίαν διὰ τὸ ἐκλέγον πρόσωπον, τότε εὐρισκόμεθα πρὸ μιᾶς περιπτώσεως δεδικαιολογημένως φερούσης τὸ ὄνομα τῆς συγκρούσεως. Ἡ ἐκλογή ἔχει τότε πλεον τοιαύτην σημασίαν, ὥστε, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἀποβῆ ἡ ἀπόφασις, προσβάλλεται διὰ ταύτης αὐτὴ αὕτη ἡ ἀξία καὶ ἡ ὑπαρξις τοῦ ἐκλέγοντος προσώπου. Οὕτω π. χ. οἱ στενοὶ δεσμοὶ ἀφοσιώσεως πρὸς μίαν κατάσκοπον (ἰδελφὴν ἡμῶν ἢ ἐρωμένην) ἔρχονται εἰς ὀξείαν ἀντίφασιν

μονοσήμαντον τῆς ἐννοίας, ὅποτε ἰσχύει καὶ περὶ ἐννοιῶν, αἵτινες ἐκφράζουσι κάτι τὸ δυναμικὸν οἷον κίνησιν, γίγνεσθαι, μεταβολήν, ἐξέλιξιν. Τοῦτο νομιζομεν ἐκφράζει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγων «Ἀρχὴ δὲ . . . οὐ τὸ ἀξιούν, ἢ εἶναι τι λέγειν, ἢ μὴ εἶναι, ἀλλὰ τὸ σημαίνειν γέ τι, ὡς αὐτῷ καὶ ἄλλῳ (ἄνθρωπῳ)».

πρὸς τὰ βαθέα αἰσθήματα ἡμῶν πρὸς τὴν πατρίδα. Ἡ σύγκρουσις εἶναι μοιραία καὶ ἡ καταστροφή βεβαία, οἷαδήποτε καὶ ἂν ἀποβῆ ἡ ἐκλογή.

Ὑπὸ διάφορον ἔποψιν θεὸν νὰ ἐξετασθῶσιν αἱ ἠθικοὶ συγκρούσεις, αἱ ἔλκουςαι τὴν προέλευσίν των οὐχὶ ἐκ τῆς ἀντιφατικότητος ἢ τῆς ἐναντιώσεως τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐκλογῆς, ἀλλὰ ἐκ τῆς ἀντιφατικότητος καὶ ἐναντιώσεως τῶν διαθέσεων καὶ ἐνεργημάτων τοῦ ἠθικοῦ προσώπου.

Βεβαίως εἶναι λογικῶς κάπως δύσκολον νὰ διακρίνωμεν τὰς συγκρούσεις τῆς μιᾶς κατηγορίας ἀπὸ τῆς ἄλλης, καθόσον εἰς ἀμφοτέρας ἡ ἀντιφατικότης συνανιᾶται τόσον ἐν τῷ πεδίῳ τῶν διαθέσεων καὶ βιώσεων τοῦ ὑποκειμένου, ὅσον καὶ ἐν τῇ περιοχῇ τῶν πρὸς ταύτας συνδεομένων ἀντικειμένων. Ἡ διάκρισις των στηρίζεται συνήθως εἰς τὴν ἐξέτασιν κατὰ πόσον αἱ συγκρούσεις ἔχουσι τρόπον τινὰ μοιραίαν μορφήν καὶ εἶναι ἐν μέρει ἀνεξάρτητοι τῆς ψυχικῆς ὑφῆς τῶν βιούντων ταύτας προσώπων ἢ τοῦναντίον ἐξαρτῶνται ἀμέσως ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς διασπάσεως αὐτῶν.⁶⁾ Ὑπὸ τὴν τελευταίαν πάντως ἔποψιν εἴμεθα οἱ πλεῖστοι ἠθικῶς μικτοὶ τύποι. Αἰσθήματα συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας διαδέχονται ἀλληλα καὶ δὴ, ὡς ἀπέδειξεν ὁ FREUD, στρέφονται ταῦτα πολλάκις πρὸς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον ἢ πρόσωπον. Ἀκόμη καὶ ὁ ἀγαθώτερος ἄνθρωπος ὑπόκειται εἰς ἐκδηλώσεις φθόνου, μίσους καὶ κακίας, γνωρίζων στιγμὰς ψυχικῆς στειρότητος καὶ ἠθικῆς κατωτερότητος, καθὼς καὶ ὁ μοχθηρότερος δύναται νὰ ἐμφανίσῃ δείγματα καλωσύνης, γενναιότητος καὶ τιμῆς, Ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἀντιθέσεων, τῆς διττότητος τοῦ διακεῖσθαι πηγάζουσιν ἐσωτερικαὶ διαμάχαι καὶ συγκρούσεις ὀφειλόμεναι εἰς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἠθικοῦ προσώπου νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τοῦ ἀνωτέρου καὶ τοῦ κατωτέρου, τῆς θετικότητος καὶ τῆς ἀρνητικότητος, τοῦ δέοντος καὶ τῶν ἄποπῶν του. Χαρακτηριστικὴ τῆς τοιαύτης ἐσωτερικῆς διαμάχης ἀπο-ἀποβραίνει ἡ περιγραφή τὴν ὁποίαν μᾶς παρέχει ὁ Ἀπόστολος Παῦ-

6) Ἐνοεῖται ὅτι καὶ τοῦ τραγικοῦ ἥρωος ἡ μοῖρα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς αὐτοῦ προϋποθέσεις, ἄνευ τῶν ὁποίων τὸ τραγικὸν δίλημμα δὲν θὰ προέκυπτεν ἢ θὰ εἶχε πιθανὸν τέλος τετριμμένον, ἐὰν μὴ καὶ κωμικόν.

λος εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν του.᾽) Ἡ ὑφισταμένη ἀντιφατικότης μεταξὺ βουλήσεως καὶ πράξεως, βαθυτέρας ἐπιγιώσεως τοῦ δεοντος καὶ τῶν ἀντιτασσομένων εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τούτου ὅσων εὐρίσκει παρ' Ἀποστόλου Παύλου ὀξυτάτην ἔκφρασιν.

Πλὴν τῶν γνωστοτάτων τούτων εἰς πάντας ἠθικῶν συγκρούσεων ὑπάρχουσιν ἄλλαι, ὀφειλόμεναι εἰς τὴν ἀντίθεσιν, εἰς τὴν ὁποίαν δύνανται νὰ ἐλθῶσι πρὸς ἀλλήλας αὐταὶ αὐταὶ αἱ δεοντολογικαὶ ἐπιταγαί. Ὑπάρχουσι στιγμαὶ ἐν τῷ βίῳ, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἀγνοεῖ τί ὀφείλει νὰ πράξῃ. Ὁ ἴδιος ἄνθρωπος θὰ ἐγνώριζε καλῶς πῶς ν' ἀνταποκριθῇ πρὸς τὴν δεοντολογικὴν ἐπιταγὴν α, ἐὰν ἀντιμετώπιζε ταύτην κεχωρισμένως τῆς β. Τώρα ὅμως ἔρχονται αὐταὶ εἰς τοιαύτην πρὸς ἀλλήλας σχέσιν λόγῳ τῶν ἰδιαζουσῶν συνθηκῶν, ὥστε τὸ εἶναι τοῦ α νὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς τὸ μὴ εἶναι τοῦ β καὶ ἀντιστρόφως. Ποίαν ἐκ τῶν δύο ὀφείλομεν χάριν τῆς ἀλλῆς νὰ θυσιάσωμεν ἢ ποίαν νὰ προτιμήσωμεν; Ἴδου ἐν ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον φέρει τὴν θεωρίαν οὐχὶ ὀλιγώτερον τῆς πράξεως πρὸ ἀδιεξόδου.

Λογικῶς ἐξεταζόμεναι παρουσιάζουσιν αἱ ἠθικαὶ συγκρούσεις πάσης προελεύσεως τὴν αὐτὴν μορφήν πρὸς τὰς κοινὰς συγκρούσεις ἥτοι μορφήν διαζεύξεως, ἧς ἑκάτερον μέρος περιλαμβάνει κατ' ἀντιπεπονητότα λόγον θέσιν καὶ ἄρσιν τῶν ἀντιφατικῶς ἀποκλειομένων ἀντικειμένων. Λόγῳ τῆς ὁμοιότητός των ταύτης τυγχάνουσι πάντα τὰ περὶ τῶν κοινῶν συγκρούσεων λεχθέντα ἐφαρμογῆς ἐπὶ τῶν ἠθικῶν συγκρούσεων. Ὡς ἐκεῖναι ἐμφανίζονται καὶ αὐταὶ μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις τῆς δυσχερανομένης ἐκλογῆς ἐξ ἀφορμῶν ὑποκειμενικῶν ἢ ἐκ συνδυασμῶν ἀντικειμενικῶν. Ἐὰν ἐν τῶν μελῶν τῆς διαζεύξεως παρουσίαζε μικρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ἐκλέγον πρόσωπον ἢ ἐξήσκει ἐπ' αὐτοῦ ἕλξιν μηδαμινὴν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἕτερον μέλος τῆς διαζεύξεως, θὰ ἠδύνατο μὲν πάντοτε ἀκόμη νὰ γίνηται λόγος περὶ ἐκλογῆς, οὐχὶ ὅμως καὶ περὶ συγκρούσεως. Μόνον ἐφ' ὅσον ἡ ὑποχρεοῦσα πρὸς α τάσις εἶναι ἐξ ἴσου ἰσχυρὰ πρὸς τὴν πρὸς τὸ β ὁσπὴν, μόνον τότε πηγάζει ἐκ τῆς δυσχερανομένης ἐκλογῆς ἡ σύγκρουσις. Ὄντως, ἐὰν αἱ προτιμήσεις μας συνέπιπτον πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις μας, περιπτώσεις συγκρούσεως σπανίως θ' ἀνεφύετο. Τὸ ὅτι ὅμως τὸ προτιμώ-

7) Πρὸς Ῥωμαίους ζ' 14—25—.

μενον δὲν συμπίπτει πάντοτε πρὸς τὸ προτιμητέον, εἶναι, νομίζομεν, ἀρκούντως γνωστόν, καθὼς καὶ ὅτι σκοπὸς πάσης ἠθικῆς διαπαιδαγωγήσεως εἶναι ἡ ἀναπτύξις τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν προδιάθεσιν, ἵνα, ὅπου καὶ ὅταν ἀντικρούσωμεν τοῦτο, ἐκπληρῶμεν τὸ δεοντολογικὸν περιεχόμενον τῶν βιώσεών μας ἄνευ ἐσωτερικῶν διαταράξεων καὶ περιπλοκῶν. Διὰ τοῦ ἠθισμοῦ τοῦ ἀτόμου πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν ὑποχρεώσεών του, διὰ τοῦ ἀναπτυσσομένου ἔρωτος πρὸς τὰς διὰ τῆς καλλιέργειας τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς ἀποκαλυπτομένας ἀνωτέρας ἀξίας, ἐν τέλει δὲ διὰ τῆς παγιώσεως ἠθικῶν πεποιθήσεων τοῦ ἠθους καὶ τοῦ χαρακτῆρος δημιουργεῖται ἡ ὅλη ἐκείνη ἐσωτερικὴ προδιάθεσις πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ ἡ ἀπέχθεια πρὸς τὸ ποταπὸν, διὰ τῶν ὁπίων διευκολύνεται τοσοῦτον ἡ ἠθικὴ διαγωγή τοῦ ἀτόμου, ἀπομακρυνόμενης ἅμα τῆς ἐσωτερικῆς κολάσεως τῶν ἠθικῶν συγκρούσεων καὶ ἀντιφάσεων.

Σύγκρουσις ἐπιτακτικότητος καὶ ἀξίας.

Ἐν ἓκ τῶν θεμάτων, τὸ ὁποῖον κατὰ κύριον λόγον ἀπησχόλησεν ἡμᾶς ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ, ὑπῆρξε νὰ καθορίσωμεν ποία ἀξία ἐν ἑκάστη εἰδικῇ καὶ συγκεκριμένῃ περιπτώσει ὀφείλει ἡ ἀποτελεῖ τὸ ἀπὸλυτον ἀντικείμενον τῶν προτιμήσεών μας. Ἐβεβαιώθημεν ὅτι τὸν ῥόλον τοῦτον τοῦ ἀπολύτου ἀντικειμένου δὲν δύναται ἡ ἀναλάβη οἱαδήποτε ἀνωτέρα ἀξία, τοῦναντίον δὲ ὅτι ὀφείλομεν ἡ ἀνταποκρινόμεθα ἑκάστοτε πρὸς ἐκείνην τὴν ἀξίαν, ἡ ὁποία ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῶν αἰτημάτων τῶν κατ' ἰδίαν συνθηκῶν. Ἀκόμη δηλαδὴ καὶ ὅταν τὸ ἀξιολογικὸν περιεχόμενον τῶν κλίσεων μας εἶναι ἀνώτερον τοῦ δεοντολογικοῦ περιεχομένου τῶν συγκεκριμένων ἠθικῶν περιπτώσεων, ἡ προτιμήσις μας ὀφείλει νὰ στρέφηται πρὸς τὸ κατώτερον, ὡσάκις τοῦτο τυγχάνῃ ἐπιτακτικώτερον τοῦ ἀνωτέρου. Εἶναι ἁπλῶς κανὼν ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῶν κλίσεων καὶ ῥοπῶν μας εὐρίσκεται ἐπὶ χαμηλοτέρου ἐπιπέδου τοῦ δεοντολογικοῦ περιεχομένου τῶν βιώσεών μας, κανὼν, ὅστις δὲν ἐπιτρέπει τὴν διαπύπωσιν ἠθικοῦ νόμου, καθ' ὃν «πρὸς τὸ ἀνώτερον ὡς τοιοῦτον καὶ ἀδιαφόρως τῶν συνθηκῶν ὀφείλει νὰ στρέφηται ἡ προτιμήσις μας», καθόσον τὸ συγκεκριμένον Δεὸν ἀντιτίθεται πρὸς πᾶσαν αὐτῶν διάφορον κλίσιν ἢ ῥοπὴν, ἀσχέτως ἂν τὸ

περιεχόμενον τούτων, κρινόμενον ἐν σχέσει πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς δεοντολογικῆς ἐπιταγῆς, εἶναι ἀνώτερον ἢ κατώτερον ταύτης. Ἐκ παραλλήλου ὅμως ἐξηκριβώσαμεν ὅτι τὸ ἐπιτακτικῶς ἐπιβεβλημένον ὀφείλει νὰ προηγῆται χρονικῶς μόνον τῶν λοιπῶν προτιμήσεών μας καὶ ὅτι ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἐναντι τῶν ἀνωτέρων ἀξιολογικῶν ἀντικειμένων ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸν συντελεστὴν τοῦ χρόνου. Ἡ ἱεραρχικὴ διαβάθμισις τῶν ἀξιῶν καὶ ἡ ἐπὶ ταύτης στηριζομένη τάξις τῶν προτιμήσεων, ἣτις χαρακτηρίζει τὸ ἦθος καὶ τὴν εὐγένειαν τοῦ προσώπου, ἀποκαθίστανται εὐθὺς ὡς ἡ ἐπιτακτικότης παύσῃ νὰ διέπῃ τὸ ἠθικὸν συνειδός. Παρὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἀληθείας ταύτης ἐν εἶναι βέβαιον, καὶ τοῦτο ἀνησυχεῖ ἡμᾶς περισσότερον, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τούτου τῆς ἐπιτακτικότητος πρὸς τὴν ἀξιολογικότητα, ἰδίᾳ πρὸς ἐκείνην τῶν ἀνωτέρων σφαιρῶν, περιέρχεται ἡ τελευταία εἰς σοβαρώτατον κίνδυνον, γεννῶνται δ' ἅμα συγκρούσεις ὄλως ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος, καθιστῶσαι προβληματικὴν τὴν ὑπαρξιν τόσοσιν τῶν ἀτόμων, ὅσον καὶ τοῦ ὑπερατομικοῦ ὄλου τοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπάρχουσι κρίσεις ἐν τῇ ἠθικῇ σφαίρᾳ προερχόμεναι ἐκ τοῦ ὅτι αἱ μὲν κλίσεις καὶ τάσεις τοῦ προσώπου στρέφονται πρὸς τὸ εὐγενέστερον καὶ ἀνώτερον, ἐνῶ ὅλαι αἱ συνθῆκαι τῆς ζωῆς ὑποχρεοῦσιν αὐτὸ εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν κατωτέρων καθηκόντων καὶ ἔργων. Ἡ σωρεία τῶν ἐκ τῶν συνθηκῶν τούτων πηγαζουσῶν ὑποχρεώσεων — αἷτινες εὐρίσκονται εἰς ἄμεσον πρὸς τὰς συνθήκας συνάρτησιν, εἰς τρόπον ὅσπερ τούτων μεταβαλλομένων νὰ μεταβάλλωνται καὶ ἐκεῖναι — εἶναι τοιαύτη, ὥστε τίθεται πλέον καθαρῶς ζήτημα ἐπαρκείας χρόνου, κατὰ πόσον τὸ ἠθικὸν πρόσωπον θὰ δυνηθῇ ν' ἀνταποκριθῇ τόσοσιν πρὸς τὸ δεοντολογικὸν περιεχόμενον τῶν βιώσεών του, ὅσον καὶ πρὸς τὰς εὐγενεστέρας του βλέψεις καὶ τὸν ὑψηλότερόν του προορισμόν. Ἡ ἔλλειψις χρόνου, ἐκδηλουμένη καὶ ὡς κόπωσις, βαρύνει οὕτω τραγικῶς τὴν ζωὴν ὄλων ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες, παρὰ τὴν ἐσωτερικῆν των τάσιν πρὸς τὸ ἀνώτερον, ὑποχρεοῦνται νὰ καταγίνωνται εἰς κατώτερα τῆς ψυχικῆς των ὑφῆς ἔργα. Ἐκ τῆς τοιαύτης κατισχύσεως τοῦ ποσοτικοῦ στοιχείου ἐναντι τοῦ ποιοτικοῦ, τῆς ἐπιτακτικότητος πρὸ τῆς ἀξιολογικότητος, ἐπέρχεται ὁ κίνδυνος τοῦ παραγκωνισμοῦ καὶ τῆς καταδυναστεύσεως τῶν ἀνωτέρων ἀξιῶν. Αὗται κατήντησαν σή-

μερον ἄπλαϊ μόνον παιδιαί, κολοκυνθόσποροι ἀποφλοιούμενοι εἰς τὸς ὥρας τῆς ἀνίας. Ἀντιθέτως τὸ βιοῦν ταύτας καὶ ζωηρῶς ὑπ' αὐτῶν ἐλκόμενον πρόσωπον δὲν δύναται εἰμὴ τελικῶς ν' ἀντιληφθῆ τὴν κατίσχυσιν τῶν κατωτέρων δεοντολογικῶν μορφῶν ὡς μίαν σκιὰν ἀρνητικότητος πίπτουσαν εἰς ὅ,τι ἀνώτερον καὶ ἱερώτερον πιστεύει. Ἡ πνιγομένη εὐγενεσιτέρα πνοή, ἢ καταπατωμένη ἀνάτασις, ὃ συνθλιβόμενος ἐνθυμιασμός δὲν δύναται εἰμὴ νὰ καταλήξωσιν εἰς ἐσωτερικὴν θύελλαν, ἀγανάκτησιν, ἐπανάστασιν, ἐὰν μὴ — ἐλλείψει ἐπαρκοῦς ἀντιστάσεως — εἰς τὸν θυρματισμὸν τοῦ ἥθους, τὴν ἀπαγοήτευσιν τοῦ προσώπου, τὴν ἠθικὴν ἐκμηδένισιν.

Κάποια πρόνοια βεβαίως φροντίζει, ὥστε οἱ περισσότεροι τῶν ἀνθρώπων ν' ἀγνοῶσι πᾶσαν ἀνωτέραν «κλήσιν» καὶ ἢ ὑπαρξίς των νὰ ὀλοκληροῦται διὰ τῆς τυπικῆς ἐπιτελέσεως τῶν καθημερινῶν των καθηκόντων, συχνάκις μάλιστα μόνον τῶν ἐπαγγελματικῶν τοιούτων (μεταξὺ 8ης πρωϊνῆς καὶ 1ης μετὰ μεσημβρίαν), παραδιδόμενοι εἰς τὰς ἐλευθέραις των στιγμᾶς εἰς τὰς τυχαίας των κλίσεις καὶ ματαίας των ἐπιδιώξεις. Ὁ ἀνώτερος ἄνθρωπος ὅμως, τοῦ ὁποίου αἱ εὐγενέστεραι βλέψεις δὲν μετρῶνται μὲ τὸν γνώμονα τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητος καὶ ματαιοδοξίας, ἀφ' εἰδὸς μὲν συναισθάνεται βαθέως τὴν ὑποχρέωσιν πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν καθημερινῶν του καθηκόντων, ἀφ' ἑτέρου δὲ βαρύνει ἐπὶ τῆς ψυχῆς του ἢ καταδίκη τῆς κατωτέρας του ζωῆς. Βεβαίως εὐρίσκουσιν αἱ ἰσχυραὶ φύσεις τὴν διέξοδον: θριάνουσι τὰ δεσμά, ἐλευθεροῦνται! Συνήθως ἢ στάσις των αὕτη παρεξηγεῖται. Τὴν δικαίωσιν των εὐρίσκουσι τελικῶς μόνον διὰ τῆς ἀνωτέρας ἀξίας, τὴν ὁποίαν ὑπηρετοῦσι καὶ πραγματοποιοῦσιν. Ἡ ἀπελευθέρωσις των ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη ἐσωτερικῶν διαταράξεων, οὐδὲ συντελεῖται αὕτη ἄνευ σοβαρῶν συγκρούσεων. Μόνον ἄνθρωποι ἀπολέσαντες τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης παραβλέπουσι τὴν πληθὺν καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν καθημερινῶν των καθηκόντων, ὀχυρούμενοι ὅπισθεν τοῦ προσχήματος ὅτι τὰ ἀνώτερά των ἔργα καὶ οἱ εὐγενέστεροί των σκοποὶ δὲν τοῖς ἐπιτρέπουσι ν' ἀναλίσκωσι τὰς πολυτίμους των δυνάμεις διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν ὑποδεεστέρων ἔργων. Ἀπὸ τῆς ἄλλης ὅμως πάλιν πλευρᾶς εἶναι ὀδυνήρα ἢ σκέψις: Πόσοι ἄνθρωποι, βαδίζοντες βραδέως τὸν σκονισμένον δρόμον τῆς τεθραυσμένης των ὑπάρ

ξεως μακρὰν τῆς λεωφόρου τῶν ἡρώων καὶ τῶν χειροκροτημάτων τοῦ πλήθους, ὑποχρεοῦνται καὶ τὴν ὑγείαν των νὰ θυσιάσωσι διὰ ν' ἀνταποκριθῶσι πρὸς τοὺς ὅρους τοῦ περιβάλλοντός των καὶ πρὸς τὰς ἐκ τῶν ὅρων τούτων πηγαζούσας δι' αὐτοὺς ταπεινὰς μὲν, ἀλλὰ τόσον βαρύτερας ὑποχρεώσεις των.

Τὸ πρόβλημα λαμβάνει ἤδη τὴν ἐξῆς ἀντινομικὴν μορφήν.

PRO: Ἡ κατίσχυσις τῆς ἐπιτακτικότητος ἔναντι τῆς ὑπεροχῆς, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀνώτερον καὶ δὴ παρ' ὅλην τὴν ἐπιβαλλομένην προτίμησιν τῆς ἐπιτακτικότητος ἔναντι τῆς ἀνωτερότητος, δὲν δικαιολογεῖται, ἐφ' ὅσον ἡ κατίσχυσις αὕτη, ἀνεκτὴ πάντοτε ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι εἶναι προσωρινὴ καὶ ἀπλῶς ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἐπιβεβλημένη, οὐχὶ δὲ οὐσιαστικὴ οὐδὲ ἀξιολογικῶς δεδικαιολογημένη, καταλήξῃ εἰς τὴν καταδυνάστευσιν, τὸν παραγκωνισμόν, τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀξιολογικῶν ἀνωτέρων προτιμήσεων καὶ βιώσεων.

CONTRA: Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ δεοντολογικὸς καταναγκασμός, ἀποτελῶν τὴν *CONDITIO SINE QUA NON* τῆς δυνατότητος τῶν ἀνωτέρων ἀξιολογικῶν ἀντικειμένων, δημιουργῶν διὰ τῆς ἄρσεως τῆς ἀρνητικότητος τὰς θετικὰς βάσεις μιᾶς ἀνωτέρας ζωῆς, ἧς ἢ διαμόρφωσις τυγχάνει τοιαύτη, ὥστε αἱ ἀνώτεραι αὐτῆς λειτουργίαι νὰ ὦσιν δυναταὶ μόνον, ἐφ' ὅσον ἐξασφαλισθῶσιν αἱ λειτουργίαι τῶν κατωτέρων βαθμίδων, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, λέγομεν, ὅτι ὁ δεοντολογικὸς καταναγκασμός οὐ μόνον χρονικῆς προτεραιότητος τυγχάνει ἄξιος, ἀλλὰ καὶ μιᾶς βαθυτέρας οὐσιαστικῆς τοιαύτης. Ὁ κίνδυνος τῆς ἐξαλείψεως καὶ τῆς φθορᾶς, τὸν ὁποῖον διατρέχουσιν αἱ ἀντικειμενοποιημέναι ἀξίαι ἐν τῇ δίνῃ τοῦ γίνεσθαι, ὑποχρεοῦσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν συνεχῆ τῶν δυνάμεών του ἔντασιν καὶ τὴν διηλεκτὴν προσπάθειαν πρὸς διατήρησιν καὶ διαφύλαξιν τῆς ἀξιολογικῆς πραγματικότητος καὶ τῶν ἠθικῶν του κτήσεων.

Ὅ,τι ἀνωτέρω ὡς ἀντινομία ἐμφανίζεται δὲν εἶναι εἰμὴ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ κλονισμοῦ, τὸν ὁποῖον ὑπέστη ὁ ἠθικὸς ἡμῶν προορισμός. Ἡ ἄρσις τῆς ἀρνητικότητος ἀπὸ τῶν κατωτέρων πρὸς τὴν ὑπαρξιν ἀμέσως συνδεομένων ἀξιῶν ὡς μόνον ἀντικειμενικὸν τῆς ἠθικῆς ἔργον, δὲν δύναται νὰ ἀποτελῇ εἰμὴ μόνον τὸ προπαρασκευαστικὸν στάδιον τῆς πραγματοποιήσεως μιᾶς ἀνωτέρας καλλιέργειας. Ἄτυ-

χῶς, παρ' ὅλον ὅτι ὁ σημερινὸς τεχνικὸς πολιτισμὸς παρέχει, ὡς γενικῶς πιστεύεται, ὅλας τὰς προϋποθέσεις καὶ τὰ μέσα πρὸς μίαν τοιαύτην κατεύθυνσιν, τὰ μέσα ταῦτα, στερούμενα καθ' ἑαυτὰ ἀξίας, μετατρέπονται, ὡς χρήζοντα ἄλλων πάλιν μέτρων καὶ μέσων, εἰς ἐπὶ μέρους οἰοεὶ αὐτοτελεῖς σκοπούς. Τοιουτοτρόπως δημιουργεῖται σύστημα ὁλοκληρῶν μέσων καὶ σκοπῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἕκαστον μέσον ἐξασφαλιζόμενον δι' ἑτέρων τοιούτων λαμβάνει ἰδίαν ζωὴν, ἰδίαν ὑπόστασιν, ἐὰν μὴ, ἀναπτυσσόμενον ἐν εἴδει καρκινώματος, παρασιτήσῃ εἰς βάρος τοῦ πρὸς ὃν ἐτέθη σκοποῦ. Ἡ ὅλον ἐν συντελουμένη διαφοροποίησις πρωταρχικῶν τινῶν ἀνθρωπίνων ἐπιδιώξεων, διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν πρὸς ταύτας ἀγόντων μέσων, συνειτέλεσεν οὐ μόνον εἰς τὸ νὰ ὑποδουλώσῃ περισσότερον τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τοῦ εὐρυτέρου ἐκείνου πνευματικοῦ χώρου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου μόνον δύνανται νὰ ὀριμάσωσιν οἱ ἀληθεῖς καρποὶ τῆς ἐλευθερίας.
